

תוכן עניינים

4.....	מבוא	
5.....	1. סקירת ספרות	
5.....	1.1 עוני והשלכותיו על משפחות עניות	
6.....	1.2 מוביליות חברתית	
7.....	1.3 עוני וניידות חברתית בישראל	
8.....	2. שיטות מחקר	
8.....	2.1 משתתפי המחקר	
8.....	2.2 כלי המחקר	
9.....	2.3 הליך וניתוח המחקר	
10.....	3. ממצאים	
10.....	3.1 המערכת הביתית והחינוכית	
14.....	3.2 התמודדות בשוק העבודה	
19.....	3.3 שאיפות והסתכלות על העתיד	
23.....	3.4 סיכום הממצאים	
24.....	4. דיון ומסקנות	
24.....	4.1 השלכות זהותיות וחברתיות של עוני	
25.....	4.2 המאבק לניעות חברתית	
26.....	4.3 סיכום והמלצות להמשך	
27.....	5. מקורות	
29.....	נספחים	
29.....	נספח א' – שאלון המחקר	
29.....	נספח ב' – תמלילי הראיונות	

מבוא

לאורך מרבית ההיסטוריה הידועה של החברה האנושית, המושג עוני היווה חלק בלתי נפרד מהמציאות החברתית, אשר הגדיר חלק קטן יחסית מזל בתוך החברה, אשר הצרכים הבסיסיים והראשוניים ביותר להישרדותו של האדם, אינם זמינים לו ואינם נלקחים כמובנים מאליהם (נתנזון ו-לונטל, 2013). לאורך השנים, המושג עוני אכן נתפס כך, אך עבר שינויים נוכח המציאות הכלכלית-חברתית הפוסט-מודרנית, אשר הפכה את העוני לא רק למושג מוחלט, אלא גם למושג יחסי, המתייחס לשכבות הסוציו-אקונומיות הנמוכות (קפלן ואלפנדרי, 2003).

ברמה ההיסטורית, משפחות במצב סוציו-אקונומי נמוך, מתקשות לשפר את מצבם בדורות הבאים, במיוחד כאשר קיימת רמת מוביליות סוציו-אקונומית נמוכה בחברה נתונה. ניעות סוציו-אקונומית, עוסקת ביכולת ובסיכוי של אדם הנולד לתוך מעמד חברתי כלכלי מסוים, לשפר (או להרע) את מצבו, וכך להביא את משפחתו ואת ילדיו, למצב סוציו-אקונומי טוב מזה שהיה לו, כאשר נולד (סבירסקי, ליברמן, ו-קונור-אטיאס, 2019). רמת המוביליות, למעשה מתארת הן את רמת השוויון ושוויון ההזדמנויות בחברה נתונה, שכן מעמדים סוציו-אקונומי, לא פעם משתמרים ומשועתקים עקב נורמות חברתיות, המפלות מגדרים, אוכלוסיות אתניות או גילאיות. והן את אותם מאפיינים וחסמים המונעים מאנשים הנמצאים במעגל העוני, לשבור אותו למען עצמם והדורות הבאים (אלפסי, 2019).

כך, נוצר מצב שבו דור חדש של עובדים זוכים לכלים פחותים, אם ברמה ההשכלתית, תרבותית, וחברתית, המונעת מהם לצאת ממעגל העוני ולהבטיח מציאות אחרת לילדיהם. עבודת מחקר זו תבחן נושא זה באמצעות בחינה של מושגים סובייקטיביים תוך השמעת קולם של בני דור שני ויותר, למשפחות ממעמד סוציו-אקונומי נמוך, והתמודדותם עם שוק העבודה. לכן, שאלת המחקר לטובת עבודה זו הינה **כיצד מתמודדים אנשים שחיו במשפחות עוני עם תהליך ההשתלבות בשוק העבודה?**

כדי לענות על שאלת מחקר זו, עבודת המחקר תתבסס על מחקר איכותני מבוסס תמות, תוך שימוש בכלי המחקר של הריאיון החצי מובנה, אשר מאפשר חדירה לפרטים הקטנים בחוויתו של המראיין, ומתוך מטרה לבחון הן את עמדתו של המראיין, והן את קורותיו, בהקשרים משפחתיים ובבגרותו. במסגרת המחקר, יבוצעו שבעה ראיונות שכאלו, אשר ינותחו בהתאם לחוקי המחקר האיכותני (דושניק, 2011; שקדי, 2003).

באמצעות הבנה לעומק של הקשיים הנובעים מתהליך החדירה לשוק העבודה של אנשים אשר נולדו לתוך מציאות ומעגל העוני, יהיה ניתן למצוא דרכים ופתרונות אשר יסייעו להסיר מחסומים אלו, וכך להגביר בצורה משמעותית את הניעות הסוציו-אקונומית, כפי שזו משתקפת במדינת ישראל.

1. סקירת ספרות

סקירת ספרות זו תחולק לשלושה חלקים, אשר תתחיל במושג הרחב והכללי של 'עוני', ההשלכות של עוני ומדידה של עוני, תמשיך עם עיסוק ממוקד יותר במושג של ניעות סוציו-אקונומית, והמשמעויות שלה ברמה החברתית והתרבותית, ותסתיים עם מבט ממוקד בעוני בישראל ובמוביליות הקיימת במדינת ישראל.

1.1 עוני והשלכותיו על משפחות עניות

עוני נחשב למושג אוניברסלי, ועם זאת סובייקטיבי, אשר לאורכה של ההיסטוריה של החברה האנושית המפותחת, בא לתאר אוכלוסיות או חלקים מקהילות, אשר סובלים ממחסור וחוסר וודאות תמידית לגבי יכולתם לצרוך את השירותים הבסיסיים ביותר הדרושים להישרדותו. שירותים כמו מי שתיה, אוכל, או מסכה, נחשבים לביטויים כלל עולמיים של עוני, המעוגנים בתור כאלו אשר כל אדם באשר הוא אדם, זכאי להם (נתנזון ואחרים, 2013). בעוד שבחברה המערבית המפותחת, ביטויים כאלו של עוני נחשבים בלתי מתקבלים ואינם ראויים בחברה, בפועל, בעוד שמופעים שכאלו נדירים יותר, הם למעשה שגורים וחלק מנופה של כל חברה (סברסקי ואחרים, 2019).

זאת ועוד, מדינות רבות, בשל התפיסה הציבורית השלילית כלפי מקומו של העוני האוניברסאלי (אשר כאמור, קיים כך או כך) במרקם החברתי, המירו את העוני המוחלט בעוני 'יחסי', אשר בא לתאר מושגים כלכליים וחוקתיים המתארים 'קו עוני', המחושב על פי שיקולים כלכליים ופוליטיים, הבאים לתאר תמונה מורכבת של פערים סוציו-אקונומיים בין אוכלוסיות, ורמת שוויון קיימת במדינה נתונה (Ravallion & Chen, 2019). לכן, ככל שקיימים פערים בין שכבות האוכלוסייה, כך ניתן למצוא את הפערים החברתיים והתרבותיים הקיימת בין אלו שמתחת לקו העוני, לבין אלו שמעליו. עם זאת, קו עוני זה יחסי, ואינו מתאר בהכרח 'עוני אוניברסלי', אלא לחלופין, ביטויים מודרניים של רמת חיים הנמוכה מהמוצע הכללי (אלפסי, 2019).

עוני על כן, מתואר על ידי שתי סוגות נפרדות. האחת, המתארת 'עוני מזדמן', אשר בה משפחה גרעינית (בודד או משפחה מכל סוג), נכנסת תחת קו העוני עקב אירועים זמניים ורגעיים כמו פיטורין או אי כשירות זמנית (או קבועה) ביכולת להשתכר (Chamers, 2007). לעומת גישה זו, גישה מרכזית הרבה יותר, היא זו הרואה בקבוצת העניים כקהילה ופלח מובחן בחברה, אשר 'זוכה' לסטיגמות, ולטיפול מובחן ומובנה במערכת המוסדית, המונעת מיחידים ממנה לצאת מ-'מעגל העוני', מעגל שאינו רק כלכלי, אלא גם חברתי ותרבותי (שטייר, 2005).

'מעגל העוני', הינו למעשה 'שעתוק' של ערכים ונורמות חברתיות, המייצרות אפליה מובנת כלפי מגדרים שונים, קבוצות אתניות שונות, גילאים או אזורים גיאוגרפיים שונים, המייצרת